

ДІЯЛЬНІСТЬ СОЮЗУ УКРАЇНСЬКИХ ЖУРНАЛІСТІВ ТА ПИСЬМЕННИКІВ: ПРАЗЬКИЙ ПЕРІОД (1923-1939 рр.)

Союз українських журналістів і письменників на чужині (Прага) став логічним продовженням Союзу українських журналістів та письменників у Відні (1919-1923 рр.), де останній був першою і єдиною професійною організацією творчих людей в еміграції. Союз українських журналістів і письменників на чужині був трибуною для більшості свідомих українців в еміграції, які намагалися на чужині піднімати проблеми українців, протестували проти більшовицького режиму. Саме завдяки діяльності письменників та журналістів у Празі ми змогли привернути увагу всього світу до українських питань. Проте діяльність цієї організації і сьогодні залишається маловідомою і недостатньо дослідженою. Саме тому зазначена тема є актуальною.

Об'єктом дослідження є Союз українських журналістів та письменників на чужині у празький період (1923-1939 рр.).

Предметом роботи є діяльність Союзу українських журналістів та письменників на чужині на ниві захисту професійних інтересів її членів, привернення уваги світової громадськості на проблеми українців та розвитку української освіти і науки за кордоном у 1923-1939 рр.

Мета роботи полягає у висвітленні діяльності Союзу українських журналістів і письменників на чужині в професійній та культурно-освітній сферах.

Союз українських журналістів і письменників на чужині (Прага), як і його попередник Союз українських журналістів і письменників (Відень) на сьогодні не є об'єктом дослідження істориків, літературознавців та журналістів.

Перші узагальнення про організацію зробив відомий історик з діаспори Симон Наріжний у роботах про українську еміграцію міжвоєнного періоду, які були перевидані у незалежній Україні¹. У них коротко окреслено діяльність Союзу, названо активних членів і керівників організації. Стислу інформацію про Союз українських журналістів і письменників на чужині подає й Енциклопедія Українознавства².

Спеціальної роботи, яка була б присвячена історії діяльності Союзу у Празі на сьогодні ще не існує. Якщо історію діяльності Союзу українських журналістів та письменників віденського періоду вже вивчала Тетяна Сидорчук³, працюючи з матеріалами у Центральному державному історичному архіві у містах Києві та Львові, то історія празького періоду цієї професійної організації в науковий обіг вводиться вперше.

Деяку інформацію про історію створення та діяльність Союзу українських журналістів та письменників на чужині можна почерпнути з документів та матеріалів другого періоду діяльності Союзу українських журналістів та письменників у Відні, звідки було перенесено організацію до Праги, опрацювавши матеріали інших архівів України. Крім того, частину інформації можна знайти в документах, які присвячені Українському вільному університету⁴, а також в еміграційному архіві Олександра Олесе⁵, який у віденський період діяльності Союзу був заступником голови (1919-1922), а потім і головою (1922-1923), а у празький період - почесним членом (1923-1939). Надзвичайно важливими для нас були листи О.Олесе. Це історичні документи, які наповнені відвертими судженнями безпосереднього учасника подій і містять ту інформацію, яку неспроможні зафіксувати інші джерелознавчі матеріали.

Джерельну базу дослідження складають архівні документи і матеріали. Це фонди Українського вільного університету (Ф.3859) і Союзу українських журналістів і письменників (Ф.4373) Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, фонди еміграційного архіву О.Олесе (Ф.114) відділу рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України.

Перенесення Союзу українських журналістів і письменників (СУЖіП) з Відня до Праги було зумовлено тим, що Відень через матеріальну скруту не міг сприяти виконанню тих завдань, які поставили перед собою учасники СУЖіП. Тому більшість із них переїздила до столиці Чехословаччини. Наступною причиною того, що більшість членів Союзу українських журналістів і письменників у Відні переїхали до Праги є те, що у 1921 р. до столиці Чехословаччини перенесли заснований віденським Союзом Український вільний університет (УВУ). Чеська влада прихильно поставилася до намагань української

еміграції організувати науково-освітній осередок у Празі. Протекцію УВУ надав особисто перший президент Чехо-Словацької Республіки (ЧСР) Томаш Масарик⁶.

Створення Союзу українських журналістів і письменників на чужині було зумовлено ще й тим, що попередня фахова організація виробила фальшивий погляд на письменника та журналіста. Це й викликало необхідність створення фахової *“безкордонної”* організації. Таким об’єднанням, яке плекало надії на загальноукраїнське згуртування працівників пера, став Союз українських журналістів та письменників на чужині, який діяв у Празі. Учасники цієї аполітичної фахової організації ще на установчих зборах визначилися зі своїми головними завданнями: *“репрезентація української журналістики й літератури перед чужиною, оборона професійних інтересів та допомогова акція незабезпеченим письменникам і журналістам та їх родинам”*⁷.

Діяльність Союзу українських журналістів та письменників на чужині у Празі поділяється на два періоди: перший - 1923-1932 рр. та другий - 1932-1939 рр. Така періодизація пов’язана перш за все зі зміною голів організації. Якщо в перший період ним був Ст.Смаль-Стоцький, то в другий - С.Сірополко.

На відміну від Союзу у Відні, празький об’єднав значно більше журналістів, ніж письменників. Прикметною особливістю Союзу українських журналістів та письменників на чужині є те, що він об’єднував у своєму складі не лише українських журналістів та письменників, які опинилися в еміграції у Чехословаччині, а й представників творчих професій з інших країн Європи: Франції, Німеччини, Польщі, Швейцарії, Бельгії тощо. Слід зауважити, що закордонних членів у Союзі була третина від загальної кількості членів. Кількість членів постійно змінювалася, проте в 1939 р. Союз у середньому мав 50 членів. За час діяльності Союзу українських журналістів та письменників дехто з членів організації помер: В.Біднов у Варшаві, О.Бочковський, І.Мірний і Ст.Смаль-Стоцький у Празі, М.Литвицький (забитий мадярами на Закарпатті в 1939 р.).

Празький період Союзу найбільше виявив себе в улаштуванні публічних засідань, академій, дискусій, літературних вечірок, відзначень пам’ятних дат, протестів проти публікацій у деяких чеських виданнях, які тенденційно висвітлювали український

визвольний рух, акцій зібрання коштів на пам'ятник В.Леонтовичу, перепоховання Ю.Дарагана тощо⁸. Також при Союзі була організована Літературна Секція Молоді, яка деякий час діяла як сходи з доповідями на літературні теми.

Члени Союзу обговорювали актуальні українські проблеми, намагаючись у межах можливого вплинути на їх розв'язання. Зокрема, значну активність Союз виявив у зв'язку із голодом на Україні 1932-1933 р. Він брав участь у скликанні в Празі маніфестаційних зборів *“з протестом проти більшовицького режиму й виголодження на Україні”*⁹. У жовтні 1933 р. у Союзі відбулися *“Великі прилюдні збори з участю гостей з Галичини й Буковини пані посолки М.Рудницької та посла Ю.Сербинюка, на яких вони виголосили доповіді про свої вражіння з подорожі до Лондону та Женеви в справі голодової акції на допомогу Україні, та п. Ю.Сербинюк ще прочитав доповідь про сучасне положення українців на Буковині і в Румунії взагалі”*.

До того ж Союз українських журналістів та письменників на чужині брав участь і в міжнародному політичному житті. Так, він протестував перед Лігою Націй проти прийняття до неї СРСР, виступав проти наклепів на С.Петлюру¹⁰, прохав англійських парламентарних діячів підняти справу про становище в Радянській Україні тощо.

Дбаючи про професійні інтереси своїх членів, Союз виробив і видав для них легітимації (документи, що засвідчують яесь право або повноваження) у формі книжечки з текстом українською, французькою і чеською мовами.

Зауважимо, що Управа Союзу відгукувалася по можливості на всі найважливіші дії, пов'язані з українською справою. Вона надіслала привітання міністру закордонних справ ЧСР д. Е.Бенешові з нагоди 50-ліття з дня його народження. Управа брала також активну участь у влаштуванні разом з іншими українськими організаціями святкування 85-ліття з дня народження президента ЧСР Т.Масарика.

Союз українських журналістів та письменників також влаштував концерт-академію пам'яті Т.Шевченка, а також брав участь через свого представника у проголошенні незалежності Білорусії. Не слід забувати, що Управа Союзу делегувала свого

представника для участі в Міжорганізаційній Комісії Підготовчого Комітету по скликанню Всеукраїнського Національного Конгресу.

Надзвичайно активна політика членів Союзу у Празі призвела до того, що почалися непорозуміння з владою. Т.Масарик, який був не лише президентом Чехословаччини, а й громадським діячем та журналістом, який підтримував ідею створення та діяльність Союзу, у 1937 р. помер. З цього часу спілка почала наживати собі ворогів.

Крім того, незважаючи на широку діяльність, Управа Союзу почала також відчувати нестачу коштів, як і за часів перебування Союзу у Відні, для того, щоб втілити у життя деякі намічені нею плани, наприклад, видання бюлетеню Союзу. Матеріальну скруту Союзу відображає й грошовий звіт Союзу українських журналістів та письменників на чужині за 1934 р.

За протоколом №47 зборів від 7 жовтня 1939 р., голова Союзу С.Сірополко повідомив, що *“5 жовтня був закликаний до гестано”*, де йому було наказано добровільно *“самоліквідувати”* Союз українських журналістів та письменників на чужині¹¹. За протоколом ліквідаційної комісії, Союз припинив свою діяльність 7 жовтня 1939 р. Архів і наявну готівку постановлено передати Музеєві визвольної боротьби¹².

Таким чином, з одного боку, празький період діяльності Союзу українських журналістів та письменників є логічним продовженням віденського періоду, оскільки організація була покликана стати професійною спілкою для творчих людей. З другого ж боку, ми спостерігаємо, що мета й завдання, а також засоби їх реалізації Союзу у Празі дещо відрізняються від діяльності цієї установи протягом 1919-1923 рр. Порівнюючи їх, можна сказати, у Відні організація була спрямована більше на задоволення потреб самих членів Союзу українських журналістів та письменників. Організація, як правило, намагалася вирішити внутрішні проблеми членів-учасників Союзу. Празький же період діяльності більше направлений на зовнішні проблеми, зокрема на вирішення українського питання.

¹¹*Наріжний С.* Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919-1939 (матеріали, зібрані С.Наріжним до частини другої). - К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 1999. - 272 с.

²Енциклопедія Українознавства / Словникова частина 6 // Гол. ред. В.Кубійович. - 1970 р. - С.2307.

³Сидорчук Т.М. Союз українських журналістів і письменників. Віденський період 1919-1923 рр. // Наукові записки. Зб. праць молодих вчених та аспірантів. - Т.3. - К.: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського НАН України, 1999. - С.578-597.

⁴Потульницький В., Сидорчук Т. Український вільний університет у Відні // Українська діаспора. - К.-Чикаго, 1993. - Ч.3. - С.134; Віднянський С.В. Заснування і діяльність Українського вільного університету - першої української високої школи за кордоном (1921-1945) // Український історичний журнал. - 1993. - №11-12. - С.72; Власенко В. Олександр Олесь й Український вільний університет // Олександр Олесь. Творча спадщина і сучасність. Зб. наук. праць. - Суми, 1999. - С.181-186; Він же. З чужого берега (Український вільний університет і Сумщина) // Сумська старовина. - 2002. - №X. - С.96-99.

⁵Лисенко Н.І. Архів О.Олесья еміграційного періоду: Автореф. дис.... канд. філол. наук. - К.: Інститут літератури ім. Т.Г.Шевченка, 2001. - 16 с.; Вона ж. О.Олесь. Опис фонду // Спадщина. Літературне джерелознавство. Текстологія / Інститут літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України. - К., 2007. - Т.3. - С.374-438.

⁶Центральний державний архів вищих органів влади України. - Ф.3859. - Оп.2. - Спр.1. - Арк.1-3.

⁷Центральний державний архів громадських організацій та об'єднань України (далі - ЦДАГОУ). - Ф.269. - Оп.1. - Спр.1100. - Арк.3: Заснування СУЖіП за кордоном.

⁸Там само. - Ф.269. - Оп.1. - Спр.1099. - Арк.13, 32: Протоколи зборів і засідань управи СУЖіП на чужині.

⁹Наріжний С. Вказ. праця. - С.67.

¹⁰Филонович В. Березневі дні карпатської України / Вступна стаття, упорядкування, коментування В.Власенка. - Суми: ФОП Наталуха А.С., 2009. - 100 с. - С.10.

¹¹ЦДАГОУ. - Ф.269. - Оп.1. - Спр.1099. - Арк.13, 32: Протоколи зборів і засідань управи СУЖіП на чужині. - Арк.56: Протокол №47 засідання управи СУЖіП на чужині.

¹²Там само. - Арк.57зв.: Протокол ліквідаційної комісії СУЖіП на чужині.